

ПРИЛОЗИ

ЗА КЊИЖЕВНОСТ, ЈЕЗИК, ИСТОРИЈУ И ФОЛКЛОР

ОСНИВАЧ
ПАВЛЕ ПОПОВИЋ

УРЕДНИЦИ
ДИМИТРИЈЕ ВУЧЕНОВ, МИРОСЛАВ ПАНТИЋ
ВЛАДАН НЕДИЋ

КЊИГА ТРИДЕСЕТ ОСМА
СВЕСКА 1—2
1972

ФИЛОЛОШКИ ФАКУЛТЕТ
БЕОГРАД

АКЦЕНАТСКИ ОДНОСИ У ШТОКАВСКИМ ГОВОРИМА У СР СРБИЈИ

1. Иако сви штокавски народни говори у СР Србији нису прочуени у довољној мери, данашње стање у науци допушта да се начини синтетичка анализа акценатских односа у тим говорима. Да бих то постигао, сваки сам познати говор упоредио с В у к о м и Д а н и ч и њ е м а такође сам упоредио и све говоре међу собом. На тај начин добио сам — онолико колико је то допуштала постојећа литература — оптимално могућна обавештења за све говоре о свим релевантним појавама. Примерујем Б е л и њ е в у акценатску теорију. Да бих у овоме раду уштедео простор, наводим само најкарактеристичније примере. Не обележавам оне фонетске варијанте појединих гласова које не утичу на акценат.

Пре него што приступим анализи, навешћу литературу којом сам се служио.

I. Синтетички радови: 1) Б е л и њ А., *Акцентнајске студије*, књ. I, Посебна издања СКА XLII, Бгд. 1914, стр. I—VIII + 1—210; 2) Б е л и њ А., *Историја српскохрватског језика*, књ. II, св. 2: *Речи с конјугацијом*², Бгд. 1962, стр. I—II + 1—214; 3) Б е л и њ А., *Историја српскохрватског језика*, књ. II, св. 1: *Речи са дефлексијом*², Бгд. 1962, стр. I—II + 1—274; 4) Б е л и њ А., *Основи историје српскохрватског језика*, I, *Фонетика*, Бгд. 1960, стр. 1—172; 5) Б е л и њ А., *О српским или хрватским дијалектима*, Глас LXXVIII, 60—164; 6) Б е л и њ А., *Савремени српскохрватски језик*, I део: *Гласови и акцент*, Бгд. 1948, стр. 1—168; 7) Б е л и њ А., *Штокавски дијалекти*, Народна енциклопедија Ст. Станојевића IV, s. v.; 8) Д а н и ч и њ Б у р о, *Српски акценити*, Пос. изд. СКА LVIII, Бгд. 1925, стр. I—XIV + 1—320; 9) I v i ć P., *Die serbokroatischen Dialekte, ihre Struktur und Entwicklung I*, Mouton and Co, 'S-Gravenhage 1958; 10) И в и њ П а в л е, *Дијалектологија српскохрватског језика (Увод и штокавско наречје)*, Нови Сад 1956/57, стр. 1—220 + Дијалектолошка карта штокавског наречја; 11) К а р а њ ић В у к С т е ф., *Српски рјечник*³; 12) М а г е т и ć Т., *Gramatika i stilistika hrvatskoga ili srpskoga književnog jezika*², Згб. 1931; 13) Н и к о л и њ Б е р и с л а в М., *Основи млађе новоштокавске акценитације*, Библиотека Јужнословенског филолога, Нова серија, књ. I (Бгд. 1970), стр. 1—122; 14) Н и к о л и њ Б е р и с л а в М., *Ујитник за ијитивање акценита у штокавским говорима*, ЈФ XXVII, св. 1-2 (Бгд. 1966—1967), стр. 307—336; 15) Р е с о А s i m, *Osnovi*

akcentologije srpskohrvatskog jezika, изд. Naučna knjiga (Београд, 1971), стр. 1—180; 16) Р о р о в и ć И., *Zur heutigen serbokroatischen Vokalquantität*, Wiener slavistisches Jahrbuch IV 97—129; 17) С т е в а н о в и ћ М., *Савремени српскохрватски језик*, књ. I, Бгд. 1964, стр. I—X + 1—696; 18) С т е в а н о в и ć М., *Štokavski dijalekat*, Enciklopedija Jugoslavije IV (s. v. *jezik srpskohrvatski*);

II. Радови о источнохерцеговачком дијалекту: 1) Б а р ј а к т а р е в и ћ Д р Д а н и л о, *Акцентни новозазарско-сјеничких говора*, Зборник Филозофског факултета у Приштини, књ. I (Приштина, 1963), стр. 1—148; 2) Н и к о л и ћ Б е р и с л а в М., *Тршићки говор*, СДЗБ XVII, стр. 367—473;

III. Радови о шумадијско-војвођанском дијалекту: 1) М о с к о в л е в и ћ М и л о ш С., *Акцентни систем јоцерског говора*, Библиотека ЈФ, књ. I (Београд, 1928), стр. I—VIII + 1—112; 2) Н и к о л и ћ Б е р и с л а в М., *Акцентни однос шумадијско-војвођанског дијалектија љрема косовско-ресавском*, ПКЈИФ, књ. XXXVI, св. 3-4, стр. 257—274; 3) Н и к о л и ћ Б е р и с л а в М., *Акцентни речник шабачког говора*, Зб МСФЛ IV—V, стр. 225—234; 4) Н и к о л и ћ Б е р и с л а в М., *Колубарски говор*, СДЗБ XVIII, стр. 1—71; 5) Н и к о л и ћ Б е р и с л а в М., *Мачвански говор*, СДЗБ XVI, стр. 179—314 + карта; 6) Н и к о л и ћ Б е р и с л а в М., *Сремски говор*, СДЗБ XIV, стр. 201—412 + карта; 7) П о п о в и ћ И в а н, *Говор Госиођинаца у светилости бачких говора као целине*, Пос. изд. САНУ, књ. CDXXV, Одељење литературе и језика, књ. 21 (Београд, 1968), стр. I—VIII + 1—248; 8) С т е в о в и ћ И г р у т и н, *Шумадијски говор у Грузији с особитим освртом на акцените*, СДЗБ XVIII, стр. 401—635;

IV. Радови о зетско-јужносанџачком дијалекту: 1) Б а р ј а к т а р е в и ћ Д р Д а н и л о, *Акцентни новозазарско-сјеничких говора*, Зборник Филозофског факултета у Приштини, књ. I (Приштина, 1963), стр. 1—148;

V. Радови о косовско-ресавском дијалекту: 1) Г р к о в и ћ М и л и ц а, *Акцентни именица у говору села Чумића*, Прилози проучавању језика, књ. 3 (Нови Сад, 1967), стр. 111—140; 2) Г р к о в и ћ М и л и ц а, *Акцентни љридева у чумићком говору*, Прилози проучавању језика, књ. 4 (Нови Сад, 1968), стр. 161—167; 3) Г р к о в и ћ М и л и ц а, *Неке особине говора села Лукова*, Прилози проучавању језика, књ. 4 (Нови Сад, 1968), стр. 121—131; 4) Е л е з о в и ћ Г л., *Речник косовско-мејохиског дијалектија*, СДЗБ IV и VI; 5) И в и ћ П а в л е, *О говорима Баната*, ЈФ XVIII, стр. 141—156; 6) И в к о в и ћ М и л о ш, [*Народне љриповейке из Ресаве*, у књизи] *Српске народне љриповейке* (уредио В е с е л и н Ч а ј к а н о в и ћ), СЕЗБ XLI; passim; 7) Ј о в и ћ Д у ш а н, *Тршићки говор*, СДЗБ XVII, стр. I—XVI + 1—240; 8) П е ц о А с и м — М и л а н о в и ћ Б р а н и с л а в, *Ресавски говор*, СДЗБ XVII, стр. 241—366; 9) П е ц о д р А с и м и М и л а н о в и ћ Б р а н и с л а в, *Особине левачког говора*, *Анали Филолошког факултета*, св. 2, стр. 187—203; 10) С т е в а н о в и ћ М., *Извештај о ди-*

Јовићева монографија омогућава да се за трстенички говор, дакле за централну зону, дају још неке, и то врло прецизне напомене.

Прво. Углавном за Жупу и Копаоник карактеристичан је, као позициона варијанта (˘), акценат (˘), сличан метатонијском акуту. Јавља се само на иницијалним и медијалним слоговима, пре свега у случајевима кад и метатонијски акут; дакле: *радим* = *ради*, *преградим* = *урадим* и сл. Но, како је Јовић овај акценат слушао и у позицијама у којима се иначе не јавља метатонијски акут, он тачно претпоставља да је „тенденција за уједначавањем система комбинована делимично са очуваном фонетском разликом ~ и ˘ потпомогла да се увећа број речи са овим специфичним акцентом“ (СДЗб XVII 30).

Друго. Као фонетску варијанту акцента (˘) Јовић засведочава акценат (˘) и то не само у случајевима као што су: *земља* = *зѐмља*, *дѝац* = *дѝац*, већ и у случајевима као што су: *шума* = *шѝма*, *гледам* = *гледам*.

Треће. Спорадично се јавља и експираторни акценат, карактеристичан иначе за призренско-тимочки дијалекат, под чијим утицајем и долази овде;

5) Белић каже да је акценат призренско-тимочког дијалекта „експираторан: један се слог *ѝо* јачини гласа истиче међу осталим“ (ДИЈС 271). Овај акценат Белић бележи истим знаком „којим се сличан акценат бележи у рускоме језику“ (ДИЈС 273), тј. (˘). Тај сам начин бележења усвојио и у овоме раду.

6. Прилике у вези са дуљењем вокала у слоговима са силазном интонацијом које затварају сонанти после којих долази слог који почиње сугласником — могу се овако схематски представити:

1) источнохерцеговачки дијалекат:

а) сјенички: *сѝарци*, *зѝље* = *зѝље*, *сѝнце*;

б) тршићки: *Тѝрци*, *здрѝавље*, *сѝнце*;

2) шумадијско-војвођански дијалекат: *Тѝрци*, *здрѝавље*, *сѝнце*. У борачком је забележено и: *Бѝрча* (ген. јдн. од *Бѝрач*);

3) новопазарски — као у сјеничком;

4) косовско-ресавски дијалекат: *Поморѝавље*, *грѝње*, *сѝнцу*;

5) у призренско-тимочком скраћени су сви дуги слогови.

6. Прилике у вези са дуљењем код именица ср. р. на -је у којих се завршни сугласник основе јотује пред овим наставком — могу се овако схематски представити:

1) источнохерцеговачки дијалекат:

а) сјенички: *снѝље* = *снѝље*;

б) тршићки: *гвѝжђе*, *грѝжђе*;

2) шумадијско-војвођански дијалекат: *грѝжђе*, *снѝље*;

(*кйселймо*) — *кљћа* (*кблѧ*) — *йрѧзник* (*йрѧвњѧк*) — *сйрѧмйш* — *врѧйймо* (*Глушѧцѧ*).

3) У новопазарском говору добро се чувају послеакцентске неакцентоване дужине као и оне које се налазе непосредно испред силазних акцената.

4) У косовско-ресавском дијалекту скраћене су све послеакцентске неакцентоване дужине, док се оне непосредно испред силазних акцената чувају. Једино је А. Белић у левачком констатовао скраћивање неакцентоване дужине и непосредно испред акцената у позицији *снагѧ* (*Акцентајске студије* I 26).

5) У призренско-тимочком дијалекту скраћени су сви дуги слогови. Додуше, Белић обавештава да овај дијалекат има нове дужине настале контракцијом (*смѧш* : *смѧје се*) (*ДИЈС*, стр. 273—274, 133, 129), али истиче да се често скраћују и оне: *не смѧ* (нав. дело, 133).

9. У вези с квантитетом презентског наставка код глагола типа *йрѧсйш* схема је ова:

1) источнохерцеговачки дијалекат:

а) сјенички: *йрѧсем*;

б) тршићки: *йрѧсѧмо*;

2) шумадијско-војвођански дијал.: *йрѧсѧм*;

3) новопазарски говор: *йрѧсѧм*;

4) косовско-ресавски дијал.: *зѧбѧм*, *йрѧсѧмо* (трстенички говор);

5) у призренско-тимочком дијалекту скраћени су сви дуги слогови.

10. У вези с квантитетом презентског наставка код глагола типа *вййш* схема је ова:

1) источнохерцеговачки дијалекат:

а) сјенички: *бѧем*;

б) тршићки: *брйјѧ се*;

2) шумадијско-војвођански: *ййјѧм* (поцерски);

3) новопазарски говор: *бѧем*;

4) косовско-ресавски дијал.: *йовйјѧм* (трстенички);

5) у призренско-тимочком дијалекту скраћени су сви дуги слогови.

11. У штокавским говорима у СР Србији постоје у извесном броју категорија старе дужине којих нема код Вука и Даничића.

Постоје разлике између појединих говора:

1) источнохерцеговачки дијалекат:

а) сјенички: *вѣлѣма*, — *гѣздѣв*, *ѣзѣн*, *кѣѣнѣс(ѣ)*, *гѣлѣѣѣ*, — *крѣснѣѣ*, *глѣдѣѣ*, *сѣсѣримѣѣ*;

б) тршићки: као код Вука;

2) шумадијско-војвођански дијалекат:

а) војвођански говори: *вѣлѣма* (*нѣѣѣма*) — *гѣрав* *кѣѣнѣсѣѣ*, — *гѣнуѣѣ*, *сѣѣѣѣѣѣ*, *гѣдѣѣѣѣ*;

б) мачвански, поцерски и тамнавски — као код Вука;

в) колубарски говор:

α) Бранковина (север): *-ѣма* = *-ама*, *-ав*, *-асѣѣ*, *-нуѣѣѣ*, *-аѣѣ*, *-иѣѣ*;

β) Дивци: *-ѣма* = *-ама*, *-ѣв* = *-ав*, *-ѣсѣѣ* = *-асѣѣ*, *-нуѣѣѣ*, *-аѣѣ*, *-иѣѣ*;

γ) Петница (југ): *-ѣма* = *-ама*, *-ѣв* = *ав*, *-ѣсѣѣ* = *-асѣѣ*, *-нуѣѣѣ* = *-нуѣѣѣ*, *-аѣѣ* = *-аѣѣ*, *-иѣѣ* = *-иѣѣ*;

г) грузански борачки: *-ѣма* = *-ама*, *-ѣв*, *-ѣсѣѣ*, *-нуѣѣѣ*, *-аѣѣ*, *-иѣѣ*;

3) новопазарски говор: као у сјеничком;

4) косовско-ресавски дијал. нема ових дужина (објашњење в. у т. 8);

5) у призренско-тимочком дијалекту скраћени су сви дуги слогови.

12. У вези с квантитетом наставка -у у 3. л. мн. имперфекта обавештења су ова:

1) источнохерцеговачки дијалекат:

а) сјенички: *ѣрѣсѣѣѣ*;

б) у тршићком нема овог облика;

2) у већини говора шумадијско-војвођанског дијалекта нема овог облика. Једино Стевовић за грузански борачки засведочава: *сѣдѣѣѣ*;

3) новопазарски говор: *ѣрѣсѣѣѣ*;

4) у косовско-ресавском дијалекту овај је наставак кратак;

5) у призренско-тимочком дијалекту скраћени су сви дуги слогови.

13. У 3. л. мн. аориста наставак -е је кратак у свим данас познатим штокавским говорима у СР Србији.

14. Једино је у сјеничком и новопазарском дуг наставак у трпном придеву типа: *крѣнѣѣѣѣ*.

17. Преношење акцента с именица на проклитику најдоследније је у говорима источнохерцеговачког дијалекта, мада се у тршићком срећу и примери као у *маџацину* и сл. Са глагола се на негацију *не* акц. доследно преноси.

Иако је у шумадијско-војвођанском дијалекту преношење акцента на проклитику жива појава, у вези с именицама јављају се и примери с непренесеним акцентом: *на росу* — *на кдсу*, *за гра̄ну* — *за зѣму*, *џа зѣд* — *у гра̄д*, *џ коло* — *џреко ле̄ша*, *џ нѣћ* — *за сѣ*, *џ љомѣћ* — *у љдмѣћ*, *џ башчи* — *у шкѣли* и сл. Са глагола се, међутим, на негацију *не* акценат доследно преноси, што треба тумачити присном семантичком везом глагола и негације: *не̄ иде* = *не̄ иде*, *не̄ зна̄м* и сл. У вези са глаголима тако је, рекосмо, и у источнохерцеговачком.

У новопазарском говору постоји само прасловенско преношење акцента с именица и, према Барјактаревићевој студији, мање је доследно него у сјеничком.

Када је реч о косовско-ресавском дијалекту, Јовић, нпр., истиче да је преношење акцента на проклитику врло ограничено. У вези с именицама и заменицама наводи само факултативне примере и то у ограниченом броју: *наводу* — *на вѣду*, *џ главу* — *у главу*, *наноге* — *на нѣге*, *џруке* — *у руке*, *џвис* — *у вис*, *џнос* — *у нѣс*, *наноћ* — *на нѣћ*, *наџаме̄ћ* — *на џаме̄ћ*, *џредоко* — *џред ѣко*, *џјуџиро* — *у јџиро*, *на̄збрѣ* — *низ брѣ*; *изме̄џсебе* — *изме̄џсебе*. У вези с прилозима наводи и факултативне и доследне: а) факултативни: *џдесно* — *у дѣсно*, *на̄суво* — *на сѣво*; б) доследни: *кѣло љ љо*. У вези са глаголима наводи само то да се акценат са глагола *зна̄ти* доследно преноси на негацију *не* у примерима као: *не̄ зна̄м* и сл., а са глагола *бӣти* у кондиционалу *не̄ би*.

У чумићком се акценат с именица чешће преноси на проклитику.

И у призренско-тимочком дијалекту јавља се само прасловенско преношење акцента с именица на проклитику: *на воду*, *на џланину*, *исѣд главу*, *џруке*, *за вра̄џ*, *џгосџи*, *џ љоље*, *низ брѣ*, *на џаме̄ћ* и сл. Али у Белићевој студији има и примера с непренесеним акцентом.

18. О осталим појавама у вези с прокллизом може се рећи ово:

- 1) источнохерцеговачки дијалекат:
 - а) сјенички: а) *мене* = *ме̄не* (код мене); б) *мѣј брѣџе*;
 - б) тршићки: а) *мене̄* — *код мене* = *код мене̄* — *мени* — *о мени*;
 - б) *ѣд овог*; γ) *ѣџа мѣџра*;
- 2) шумадијско-војвођански дијалекат: а) *мене̄* — *код мене* = *код мене̄* — *мени* — *о мени*; б) *ѣџ* — *ѣџ* — *ѣд овог* — *на̄ ову*; в) нема преношења типа *у добрѣчас*; г) *сѣд ѣкѣџра* (Срем, Мачва) — *сѣѣ ѣкѣџра* (спорадично у Ваљевској Колубари);
- 3) новопазарски говор: а) *мене*; б) *оѣџ*; в) *мѣј брѣџе*;

4) косовско-ресавски дијалекат: а) *између себе* = *између сѐбе* (трстенички); б) *код овйме кўћи* (трстенички); в) нема преношења типа у *добричас*; г) нема преношења типа *сиб екйїрї*;

5) призренско-тимочки дијалекат: а) *за мене*; б) *на овйја свей*.

19. Прилике у лок. јдн. именица м. р. са сугласничком основом, и то оних које у осталим зависним падежима у јдн. имају на почетном слогу (°) или (°), и не означавају живо биће — могу се овако представити схематски:

1) источнохерцеговачки дијалекат:

а) сјенички: *класу* = *цвѣиу* = *цвѣиу* — *дбручу* — *бдру* — *гдвору* — *йрсиу*;

б) тршићки: *граду* — *смислу* — *месѣцу* — *обичају* = *дбичају* — *рдку* — *говору* — *йрсиу* = *на йрагу* — *мдзгу*;

2) у већини говора шумадијско-војвођанског дијалекта: *граду* — *смислу* (*смислу*) — *месѣцу* = *мѣсѣцу* — *обичају* = *идложјају* — *бдју* = *на крају* — *камену* = *кѣмену* — *раиу* = *у раиу*. У грузанском борачком: *гласу* = *гласу* — *мѣсѣцу* — *ддгађају* — *бдју* — *гдвору* — *раиу*. Карактеристично је да се у грузанском борачком код типа *глас* акц. (°) јавља и у другим зависним падежима: *из снѣга*;

3) новопазарски говор — као у сјеничком;

4) косовско-ресавски дијал.:

а) трстенички: *граду* — у *ваздѣу* — *кѣмену*. Локативни акц. пренет је и у остале зависне падеже у јдн.: *брка* — *ваздѣа*;

б) чумићки: *гласу* = *гласу* — *кѣмену* (*кѣмену*) — *случају* = *случају*. Остали зависни падежи: *вѣка* = *вѣка* — *чѣмера* = *чѣмера* — *случаја* = *случаја*;

5) У призренско-тимочком дијалекту је аналитичка деklinација, али је карактеристично да се у бројним конструкцијама јавља акц. два *дѣна* поред *дѣна*.

20. Прилике у ном. мн. именица м. р. са сугласничком основом, и то оних које у осталим зависним падежима у јдн. имају на почетном слогу (°) или (°), могу се овако схематски представити:

1) источнохерцеговачки дијал.:

а) сјенички: *брци* — *бѣнови* = *бдлови* — *дбручи*;

б) тршићки: *дѣни* — *бркови* — *дѣлови*;

2) шумадијско-војвођански дијал.: *дѣни* — *градови* — *гребздови* — *дѣнѣри* (*динари*) — *јѣѣци* (*ујаѣци*);

3) новопазарски говор — као сјенички (једино се поред *бдлови* говори и *бдлѣви*);

4) косовско-ресавски:

а) трстенички: *мрāви* — *дāни* = *дāнови* — *градови*. Ако сам добро разумео Јовића, у трстеничком је говору: *сѣрѣкѣви* (СДЗБ XVII, 89);

б) чумићки: *мрāви* = *дāни* = *дāни* — *гладови* — *сѣрѣкови* = = *сѣрѣкѣви* — *случаји* = *случāји* = *случајеви*;

5) призренско-тимочки дијал.: *зуби* — *градови*.

21. Прилике у ген. мн. истих ових именица м. р. са сугласничком основном могу се овако схематски представити:

1) источнохерцеговачки дијал.:

а) сјенички: *бркā* — *бркѣвā* = *дарѣвā* — *дбрѣчā* — *гавранѣвā* — *бѣсенѣвā*;

б) тршићки: *дāнā* — *месѣцѣи* — *ѣмилићā* = *ѣмилића* — *ѣријаѣиѣлā* — *бркѣвā* — *лакѣѣвā* — *каменѣвā* — *дѣлѣвā*;

2) шумадијско-војвођански дијал.: *дāнā* — *брегѣвā* = *брѣгѣвā* — *рāдѣвā* — *дѣнāра* = *динāрā* — *ујāкā* (*ѣјāкā*) — *голубѣвā* (*гдлубѣвā*);

3) новопазарски говор — као сјенички (само је овде: *бркā*);

4) косовско-ресавски дијал.:

а) трстенички: *мрāви* = *мрāви* — *дāнā* = *данѣвā* — *градѣвā* = *градѣвā* — *гавранā* = *гавранѣвā*. Ако сам добро разумео Јовића, у трстеничком је говору: *сѣрѣкѣвā* = *сѣрѣковā*;

б) чумићки: *дāнā* = *дāнā* = *дāни* = *дāни* — *мѣжевā* = *мѣжѣвā* = *мѣжѣвā* — *вѣковā* = *вѣкѣвā* — *дѣнāра* = *динāрā* = *динāрā* — *случајѣвā* = *случајѣвā* = *случајѣвā*;

5) у призренско-тимочком дијалекту је аналитичка деklinација.

22. Прилике у дат.-инстр.-лок. мн. истих ових именица м. р. са сугласничком основном могу се овако схематски представити:

1) источнохерцеговачки дијал.:

а) сјенички: *брѣцима* — *бāновима* = *класѣвима* — *дбрѣчимā* — *гавранѣвима* — *бѣсѣновима*;

б) тршићки: *зубма* — *ндкѣцима* — *ѣријаѣиѣлѣма* — *ѣмилићима* — *брегѣвима* — *голубѣвима* — *рогѣвима* — *дуварѣвима* — *каменѣвима* — *јѣжевима*;

2) шумадијско-војвођански дијал.: *зубима* — *дāнимā* — *бркѣвима* (*брѣгѣвима*) — *грѣзѣвима* — *ѣаѣиѣнāцима* = *ѣдиѣиѣнāцима* — *динāримā* = *дѣнāримā* — *ујāцима* = *ѣјāцима* — *голубѣвима* (*гдлубѣвима*);

3) новопазарски говор — као сјенички, сем што није засведочен акц. *класѣвима* и што се, сагласно акцентуацијском типу, говори: *брѣцима*;

4) косовско-ресавски дијал:

а) трстенички: *мрāvѝма* — *дāнѝма* = *дановѝма* = *дāновѝма* — *градовѝма* = *грāдовѝма* — *гāvранѝма* = *гāvрановѝма*. Ако сам добро разумео Јовића, у трстеничком је говору: *сѝрѝкѝма*;

б) чумићки: *дāнѝма* = *дāнѝма* = *дāнѝма* — *грāдовѝма* = *градовѝма* — *вѝињāцима* = *воињāцима* = *воињāцима*;

5) у призренско-тимочком дијалекту је аналитичка дефлекција.

23. Прилике у мн. Даничићевог типа *рāк* могу се овако схематски представити:

1) источнохерцеговачки дијал:

а) сјенички: *кљѝнови* — *кљѝнѝвā* — *кљѝновѝма*;

2) шумадијско-војвођански дијал.: *свāѝнови* — *свāѝнѝвā* = *рāѝнѝвā* — *свāѝновѝма* = *рāѝновѝма*;

3) новопазарски говор — као у сјеничком;

4) косовско-ресавски дијал:

а) трстенички: ген. *рāкѝвā* = *рāкова* — дат.-инстр. *рāкѝвѝма* = *рāковѝма*;

б) чумићки: *свāѝнови* = *зѝѝнови* = *зѝѝнѝвѝ* — *свāѝнова* = *свāѝнѝвā* = *свāѝнѝвā* — *свāѝновѝма* = *свāѝнѝвѝма* = *свāѝновѝма*;

5) призренско-тимочки дијал.: *зѝѝнови*.

24. Прилике у множинским облицима Даничићевог типа *сѝрѝци* могу се овако схематски представити:

1) источнохерцеговачки дијал:

а) сјенички: *жсѝљеви* — *жсѝљевѝма*;

б) тршићки: *сѝрѝчѝви* — *сѝрѝчѝвѝвā*;

2) шумадијско-војвођански дијал.: *гсѝљеви* (*бѝкови*) — *сѝрѝчѝвā* (*сѝрѝчѝвā* = *бѝкѝвā*) — *нѝжсѝвѝма* (*бѝкѝвѝма* = *бѝковѝма*);

3) новопазарски говор: *жсѝљѝвѝ* — *жсѝљѝвѝма*;

4) косовско-ресавски дијал:

а) трстенички: *кљѝчѝвѝ* — *кљѝчѝвā* — *кљѝчѝвѝма*;

б) чумићки: *кљѝчѝви* = *кљѝчѝвѝ* — *кљѝчѝвā* = *кљѝчѝвā* — *кљѝчѝвѝма* = *кљѝчѝвѝма*;

5) призренско-тимочки дијал.: *кљѝчѝви*, *ѝѝѝѝѝви*.

25. Прилике у множинским облицима типа *лѝнāц* — *лѝнѝца* могу се овако схематски представити:

1) источнохерцеговачки дијал:

а) сјенички: *лѝнѝци* — *лѝнѝцā* — *лѝнѝцима*;

29. Ни у једном данас познатом штокавском говору у СР Србији није констатована у лок. јдн. именица средњег рода са силазним акцентом на основи — промена силазног акцента у узлазни.

30. Прилике у множинским облицима именица ср. р. с -о и -е у ном јдн. и са силазним акцентом на почетном слогу у јдн. могу се овако схематски представити:

1) источнохерцеговачки дијал.:

а) сјенички:

α) ном. мн.: бџдра — мџџа — сџна (само је код ове именице констатована промена);

β) ген. мн.: грџља̄ (ном. јдн. грџље) — мџџа̄ — сџна̄ (само код ове именице);

γ) дат.-инстр.-лок. мн.: бџдрима — мџџима — сџнима (само код ове именице).

б) тршићки:

α) ном. мн.: њџља — брџа — сџџна;

β) ген. мн.: звџна̄ — мџџа̄;

γ) дат.-инстр.-лок. мн.: њџљима — мџџима;

2) а) У већини говора шумад.-војвођ. дијал. је:

α) ном. мн.: њџља — жџџа — сџна;

β) ген. мн.: жџџа̄ — сџна̄;

γ) дат.-инстр.-лок. мн.: жџџима;

б) у гружанском борачком је:

α) ном. мн.: звџна — дрџа = жџџа — сџна = сџна;

β) ген. мн.: звџна̄ = звџна̄ — жџџа̄ = жџџа̄ — сџна̄ = сџна̄;

γ) дат.-инстр.-лок. мн.: звџнима = звџнима, жџџима = жџџима, сџнима = сџнима;

3) новопазарски говор:

α) ном. мн.: бџдра — мџџа — сџна (само ова им.);

β) ген. мн.: грџља̄ (ном. јдн. грџље) — мџџа̄ — сџна̄ (само ова им.);

γ) дат.-инстр.-лок. мн.: бџдрима — мџџима — сџнима;

4) косовско-ресавски дијал.:

а) трстенички:

α) ген. мн.: зрџна̄ — јуџџа̄;

β) дат.-инстр.-лок. мн.: жџџџима — зрџџима = зрџџима — јуџџџима;

б) чумићки:

α) ном. мн.: бџдра = звџна — брџа — сџна;

β) ген. мн.: бџдара = бедџара = бедџара̄ = звџна̄ = звџна̄ — брџа̄ = брџа̄ — сџна̄ = сџна̄ — језџера̄ = језџера̄;

γ) дат.-инстр.-лок. мн.: бџдрима = звџџима = звџџџима — сџџџима = сџџџима;

5) призренско-тимочки дијал.:

α) ном. мн.: *звѡна — дѣва — сѣна*.

31. Прилике у множинским облицима именица ср. р. које у јдн. имају на разним слоговима (') или (") могу се схематски овако приказати:

1) источнохерцеговачки дијал.:

а) сјенички: *сѣла, — сѣлѧ — цѣдѣлѧ — зѣчѣлѧ, — сѣлѣма;*

б) тршићки: *сѣла — рѣбра, — сѣла — рѣбѧра, — сѣлѣма — рѣбрѣма;*

2) шумад.-војвођ. дијал.: *сѣла — гѣдала, — сѣлѧ — гѣдѧла, — сѣлѣма — гѣдалѣма;*

3) новопазарски говор — као у сјеничком;

4) косовско-ресавски дијал.:

а) трстенички: *сѣла, — колѣнѧ — корѣнѣѧ;*

б) чумићки: *сѣла, — сѣла — ѣѣсама = ѣѣсама = ѣѣсама — бѣлѣма — ѣѣвѣсама, — сѣлѣма;*

5) призренско-тимочки дијал.: *сѣла*.

32. У војвођанским говорима постоји метатонијски акц. за *лѣђи* и сл. (везан за архаичне облике инстр. мн. и лок. мн.).

У тршићком се говору код плуралија тантум типа *враѣѣ* у вези с предлозима јавља метатонијски акц. на *враѣѣ*. Без предлога је: *враѣѣма*.

Овакав метатонијски акценат није констатован ни у једном више штокавском говору у СР Србији.

33. Прилике у вези са скраћивањем дугих вокала у слогу трећем од краја код именице ср. р. са самогласничком основом могу се овако схематски представити:

1) источнохерцеговачки дијал.:

а) тршићки: *чѣлѣде — чѣлѣдеѣѧ;*

2) шумад.-војвођ. дијал.: *јѧјеѣѧ = сѣлѧнѣѣѧ;*

3) новопазарски говор: *деѣѣѧ = јѧјеѣѧ;*

4) косовско-ресавски дијал.:

а) трстенички говор:

α) *дѣѣѧ — деѣѣѧ;*

β) *јѧјѣѧ — јѧјѣѣѧ;*

γ) *кѣрѣѧ — кѣрѣѣѧ;*

δ) *кљѣѣѧ — кљѣѣѣѧ = кљѣѣѧ — кљѣѣѣѧ;*

б) чумићки: *јѣѣѧ — јѣѣѣѧ.*

34. Прилике у множинским облицима именица ср. р. са самогласничком основом и проширењем *ѣѣ* могу се овако схематски представити:

1) источнохерцеговачки дијал.:

а) тршићки: *дугѣѣѧ — дугѣѣѣѧ — дугѣѣѣѧма;*

2) шумад.-војвођ. дијал.: *увѣѣѧ — зрнѣѣѧ — зрнѣѣѧма;*

3) новопазарски говор: *ѣѣнѣѣѧ — ѣѣнѣѣѣѧ — ѣѣнѣѣѣѧма.*

Напомена. У новопазарском је: *ѣѣлѣѣѧ — ѣѣлѣѣѣѧ = ѣѣлѣѣѣѧ — ѣѣлѣѣѣѧма = ѣѣлѣѣѣѧма;*

4) косовско-ресавски дијал:

- а) трстенички: *дрвѣѣа, дугмѣѣа, кубѣѣа, словѣѣа, њѣѣа*;
 б) у чумићком је у зависним падежима у јдн. двојак акц.:
јдгњѣѣа = јагњѣѣа;

5) призренско-тимочки дијал.: *кубѣѣа*.

35. Акцент у ак. јдн. именица типа *рука, вѣда, њланина* овако се схематски може представити:

1) источнохерцеговачки дијал.:

- а) сјенички: *главу = клуѣу; вѣду, дѣцу; лејдѣу*;
 б) тршићки: углавном као код Даничића;
 2) а) у већини је говора шумад.-војвођ. дијал.: *руку*;
вѣду; брзину — ња брзину = дубљину — у дубљину;
 б) у грузанском борачком је: *руку = рѣку; вѣду*;
врућину (ѣ њланину);

3) новопазарски говор — као у сјеничком;

4) косовско-ресавски дијал.: *руку = рѣку; вѣду*;
лејдѣу. Напомена. С обзиром на то што је у косовско-метохијском и у ном. јдн. *рука*, и у ак. јдн. је: *дѣшу њи њллим* (што значи да се силазни акц. јавља и у сантхију);

5) призренско-тимочки дијал.: *руку; зѣмљу; дубину = ѣ дубину*.

36. Акцент дат. јдн. именица типа *рука, вѣда* може се овако схематски представити:

1) источнохерцеговачки дијал.:

- а) сјенички: *глави = глѣви; дѣци, зѣмљи*;
 б) тршићки: *глави, рѣци; њѣци*;
 2) шумад.-војвођ. дијал.: *вѣјци = вѣјци; зѣмљи =*
= зѣмљи, дѣци. Напомена. У грузанском борачком регистровано је само: *рѣци*;

3) новопазарски говор — као у сјеничком;

4) косовско-ресавски дијал.:

- а) трстенички: *рукѣ (рѣке); вѣде (вѣдѣ)*;
 б) чумићки: *глави; вѣди*;
 5) у призренско-тимочком дијалекту је аналитичка дефлекција.

37. Акцент ном.-ак. мн. именица типа *рука, вѣда, њланина* може се овако схематски представити:

1) источнохерцеговачки дијал.:

- а) сјенички: *рѣке, сѣде* (само код ове именице!); *лејдѣе*;
 б) тршићки: углавном као код Даничића;
 2) у већини говора шумад.-војвођ. дијал. је: *грѣне*;
вѣде; ња лѣдине = лѣдине, а у грузанском борачком: *рѣке = рѣке; вѣде*;
висѣне.

3) новопазарски говор — као у сјеничком;
 4) косовско-ресавски дијал.: *рѹке* = *руке*; *вдде*;
ледѹне;

5) призренско-тимочки: *сѹрѹне*; *зѹвње*, *нѹге*, *сѹсѹре*.

38. Акцент у дат.-инстр.-лок. мн. именица т. *рука* може се овако схематски представити:

1) источнохерцеговачки:

а) тршићки: *грѹдама*, *двѹцама*, *рукама*, *свињама*;

2) шумад.-војвођ. дијал.: *двѹцама* = *бвѹцама*, *рукама*;

3) новопазарски говор: *главѹма*;

4) косовско-ресавски дијал.:

а) трстенички: *рукѹма*;

б) чумићки: *гранѹма* = *гранѹма*, *рукѹма*;

5) у призренско-тимочком дијалекту је аналитичка деklinација.

39. Ген. мн. именица *рука*, *нога* гласи:

1) источнохерцеговачки дијал.:

а) сјенички: *рѹкѹ*;

б) тршићки: *рѹкѹ*, *нѹгѹ*;

2) шумад.-војвођ. дијал.:

а) бачки госпођиначки: *руку* (*рѹку*), *ногу*;

б) сремски: *рѹкѹ* = *руку*, *нѹгѹ* (*ногу*);

в) мачвански: *рѹкѹ*, *нѹгѹ*;

г) колубарски: *рѹкѹ* = *руку*;

3) новопазарски говор: *рѹкѹ*;

4) косовско-ресавски дијал.:

а) косовско-метохијски и трстенички: *рѹкѹ*;

б) чумићки: *руку* = *рукѹју*, *ногу* = *ногѹју*;

5) у призренско-тимочком дијалекту је аналитичка деklinација.

40. Карактеристични су и ови ген. мн.:

1) источнохерцеговачки дијал.:

а) сјенички: *ѹѹнзијѹ*;

б) тршићки: *вѹрнѹца*, *дѹвојѹка* = *ђѹвојѹка*;

2) шумад.-војвођ. дијал.: *вѹрнѹца*, *дѹвојѹка*, *вѹзѹчица*, *долѹнѹ*;

3) новопазарски говор: *ѹѹнзијѹ*, *дѹвђѹкѹ*, *бѹрѹчица*;

4) косовско-ресавски дијал.:

а) трстенички— *бѹндева*, *дѹвојѹкѹ*, *вѹзѹчица*, *долѹнѹ* = *дѹлина*;

б) чумићки: *кѹрлѹца*, *дѹвђѹка* = *дѹвојѹка* = *дѹвојѹкѹ*, *орѹчица*, *ѹлѹнѹна* = *ѹлѹнѹнѹ*;

5) у призренско-тимочком дијал. је аналитичка деklinација.

41. У шумадијско-војвођанском и косовско-ресавском акценат је диференцијални знак за значење код личних имена типа *Жика — Жйка, Сава — Сџава* (у гружанском борачком а понекад и у Колубари је: *Љубо — Жйка*).

42. Акценат у лок. јдн. именица ж. р. са сугласничком основом и силазним акцентом на почетном слогу може се овако схематски представити:

1) источнохерцеговачки дијал.:

а) сјенички: *йџкосџи; нџмилосџи; свџџи, љџди; йлџсни; гдлџни; рџковџди;*

б) тршићки: *нџћи; младџсџи; џџви; йџмџџи;*

2) а) у већини говора шумад.-војвођ. дијал. је: *нџћи — радџсџи (младџсџи) — рџчи (мџсџи) — йџмџџи — зайџвџсџи;*

б) гружански борачки: *нџћи — младџсџи* (само је у изразима „као баба у болџсџи“, „носи црну мараму док је у жалџсџи“) — *на мџсџи = у белџ мџсџи — на гдлџџи (на йџмџџи) — у зайџвџсџи;*

3) новопазарски говор — као у сјеничком;

4) косовско-ресавски дијал.: *нџћи — младџсџи — џџви — йџмџџи — йџмџџи*. У трстеничком акц. *младџсџи* долази понекад и у осталим зависним падежима с истим наставком а у чумићком је у ген. јдн. и лок. јдн. *бџлесџи = болџсџи*, што све значи да и у овом случају постоји тенденција уједначавања акцената у парадигми;

5) у призренско-тимочком дијал. је аналитичка деklinација.

43. Акц. у ген. мн. ових именица може се овако схематски представити:

1) источнохерцеговачки дијал.:

а) сјенички: *нџћи; кџйџ; йлџсни; йџйрџдџи, јџнџдџи;*

б) тршићки: *нџћи, вечџри; зайџвџсџи;*

2) а) у већини говора шумад.-војвођ. дијал. је: *нџћи (нџћи); влџсџи; мџсли; унџчџдџи (дмџди);*

б) гружански борачки: *нџћи; вџсџи = дџжџи; мџсли = мџсли; крџљуџџи = крџљуџџи;*

3) новопазарски говор: *нџћи; лџжџи; йлџсни; јџнџдџи = кџсџрџџи = голџни;*

4) косовско-ресавски дијал.:

а) трстенички: *нџћи; рџчи = рџчи; кокџџи;*

б) чумићки: *нџћи = нџћи = нџћџу; рџчи = рџчи; йџкџсџи = йџкџсџи;*

5) у призренско-тимочком дијал. је аналитичка деklinација.

44. Акц. у дат.-инстр.-лок. мн. ових именица може се овако схематски представити:

- 1) источнохерцеговачки дијал.:
 - а) сјенички: *кћерима*; *ћудима*; *илеснима*; *идйрадима*, *јундима*;
 - б) тршићки: *кдсїима*; *кодшима*; *ријечима*;
- 2) а) у већини говора шумад.-војвођ. дијал. је: *кодшима*; *речима*; *мислима*; *илеладма*;
- б) грузански борачки: *ћерима* = *ћерима*; *власїима* = *власїима*; *мислима* = *равнима*; *бурадима* = *бурадма*;
- 3) новопазарски говор: *кћерїма*; *лажїма*; *илеснїма*; *јундїма* = *кдсїречїима* = *голєнїма*;
- 4) косовско-ресавски дијал.:
 - а) трстенички: *ноћима* = *косїїма*; *речїма*;
 - б) чумићки: *косїїма* = *ноћїма* = *ноћима*; *идкосїїма* = *иакосїїма* = *иакосїїма*;
- 5) у призренско-тимочком дијал. је аналитичка деклинација.

45. Овако се схематски могу представити прилике у вези с разликом у акценту неодређеног придевског вида међу облицима ж. р. јдн. и ср. р. мн., тј. облицима у којима је акценат измењен по Сосировом закону, и облицима ср. р. јдн. и м. р. мн. и ж. р. мн., тј. оним облицима у којима овај закон није могао бити примењен:

- 1) источнохерцеговачки дијал.:
 - а) сјенички: *млад* — *млада* — *младо*;
 - б) тршићки: *млад* — *млада* — *младо*;
- 2) шумад.-војвођ. дијал.: *сив* — *сива* — *сиво*;
- 3) новопазарски говор: као сјенички;
- 4) косовско-ресавски:
 - а) трстенички: *леїо мде деїїе*;
 - б) чумићки: *млад* — *млада* — *младо*;
- 5) призренско-тимочки дијал.: *гола* — *голо*.

46. Само су у сјеничком и новопазарском констатовани ови акцентатски односи у неодређеном придевском виду којих нема код Вука и Даничића: *ндв* — *нова* — *ново*; *смєћ* — *смєћа* = *смєћа* — *смєће* = *смєће*; *мддар* — *мддра* — *мдро*. За призренско-тимочки лик *добър*, који се јавља поред лика *дбьр*, Белић оправдано сматра да се развио према *добра*.

47. Придев *гладан* овако се акцентује:

- 1) источнохерцеговачки дијал.:
 - а) сјенички: *гладан* = *гладан*;
 - б) тршићки: *гладан* — *гладна*;
- 2) шумадијско-војвођански дијал.: *гладан*;
- 3) новопазарски говор: као у сјеничком;
- 4) косовско-ресавски дијал.:

- а) трстенички: *гладан* = *гладан*;
- б) чумићки: *гладан*;
- 5) призренско-тимочки дијал.: *гладн*.

48. Карактеристични су ови акценти одређеног придевског вида:

- 1) источнохерцеговачки дијал.:
 - а) сјенички: *ндвѝ* — *крѝѝ* — *здрѝвѝ* — *младѝ* — *чѝсѝѝ* — *врѝѝнѝ* и сл.;
 - б) тршићки: *ндвѝ* — *здрѝвѝ* — *благѝ* — *гдркѝ* — *дрѝвени* и сл.;
- 2) шумад.-војвођ. дијал.: *ндвѝ* — *чѝсѝѝ* — *младѝ* — *модрѝ* — *гдркѝ* — *дрѝвени*;
- 3) новопазарски говор: *ндвѝ* — *крѝѝ* — *здрѝвѝ* — *младѝ* — *чѝсѝѝ* — *врѝѝнѝ*;
- 4) косовско-ресавски дијал.:
 - а) трстенички: *ндви* — *здрѝвог* — *сѝѝѝрога* — *бѝлого*;
 - б) чумићки: *новѝ* — *ѝунѝ* — *сѝѝѝри* — *младѝ* = *млади* — *масна* — *ниски* — *гарѝва*; — *ббси*;
 - 5) призренско-тимочки: *ѝросѝѝ* — *сѝѝѝрога* — *бѝлога* = *белѝга* — *младѝга* = *риѝѝѝга* = *свѝѝѝѝга* — *зимњѝга* = *гладни*.

49. Акценат одређеног вида придева на *-ен-* може се овако схематски представити:

- 1) источнохерцеговачки дијал.:
 - а) сјенички: *зѝмљанѝ* — *земљанѝ*;
- 2) шумад.-војвођ. дијал.: *гвѝздѝнѝ* — *водѝнѝ*;
- 3) новопазарски говор: *зѝмљанѝ* — *земљанѝ*;
- 4) косовско-ресавски дијал.: *земљанѝ*.

50. Акценат придева *висок*, *дубок*, *широк* овакав је:

- 1) источнохерцеговачки дијал.:
 - а) сјенички: *вѝсок*, *дѝубок*, *шѝрок*;
 - б) тршићки: *вѝсок* — *вѝсоки*, *дѝубок* — *дѝубоки*, *шѝрок* — *шѝроки*;
- 2) шумадијско-војвођански дијал.:
 - а) мачвански: *вѝсок*, *дѝубк*, *шѝрок*; одр. *дѝбѝли*;
 - б) грузански борачки: *вѝсок*, *дѝубок*, *шѝрок*;
- 3) новопазарски говор: као сјенички;
- 4) косовско-ресавски дијал.: *богѝѝ*, *вѝсок*, *дѝубк*, *шѝрок*; одр. *богѝѝѝ* = *дѝубѝкога*;
- 5) призренско-тимочки дијал.: *вѝсоки*, *дѝбѝло*.

51. Компаратив гласи:

- 1) источнохерцеговачки дијал.:

- а) сјенички: *марљивија̋*;
- б) тршићки: *чисџија̋*;
- 2) шумад.-војвођ. дијал.: *сџарији*;
- 3) новопазарски говор: *здравија̋*;
- 4) косовско-ресавски дијал.:
 - а) трстенички: *сџарџа*;
 - б) чумићки: *здравија*;
- 5) призренско-тимочки дијал.: *сџареји*.

52. Суперлатив гласи:

- 1) источнохерцеговачки дијал.:
 - а) сјенички: *најбрџи*;
 - б) тршићки: *најчисџија̋*;
- 2) у већини говора шумад.-војвођ. дијал. је: *нај-млађог* — у *најбогаџијом мџију*, а у гружанском борачком: *најџањи* = *најџањи*, *најџамџији*;
- 3) новопазарски говор: *најбрџи*;
- 4) косовско-ресавски дијал.:
 - а) трстенички: *најдебљи* — *највисокиџа* — *најџамџиџа*;
 - б) чумићки: *најболи* — *најсрећни* = *најсрећнија*;
- 5) призренско-тимочки: *најбогаџи*, *најсадњу* = *нај-садњи*, *најдобру*.

53. Ген.-ак. и дат.-лок. личних заменица 1. и 2. лица јдн. и повратне заменице *себе* гласи:

- 1) источнохерцеговачки дијал.:
 - а) сјенички: ген.-ак. = дат.-лок.: *мене* = *мене*;
 - б) тршићки:
 - α) ген.-ак.: *менџ* — *код мене* = *код менџ*;
 - β) дат.-лок.: *мени* — *о мени*;
- 2) шумад.-војвођ. дијал.:
 - α) ген.-ак.: *менџ* — *код мене* — *код менџ*;
 - β) дат.-лок.: *мени* — *о мени*.
- У западном Срему и западној Мачви среће се и однос: *мене* — *код мене*;
- 3) новопазарски говор: ген.-ак. = дат.-лок.: *мене*;
- 4) кос.-рес. дијал.: ген.-ак. = дат.-лок.: *мене* — *између себе* = *између себе*;
- 5) призренско-тимочки дијал.: ген.-ак. = дат.-лок.: *за мене*, *исјод мене* = *мене ми казџе*.

54. У Мачви и у Колубари постоје ликови: *са менџм* — *са џебом* (исп. и тршићко: *са џебџм*). То акценатски одговара трстеничком: *монџм* = *мџном*. У сјеничком и новопазарском је: *за џебом*.

55. И у сјеничком, и у тршићком, и у шумад.-војвођ., и у кос.-рес. је: *ђн*.

56. У сјеничком и новопазарском је *њѡх*, а у тршићком и шумад.-војвођ.: *њѡ(x)*.

57. Ген.(-ак.) и дат.-лок. заменице *мѡј* гласи:

1) источнохерцеговачки дијал.:

а) сјенички: *моѡга, моѡму*;

б) тршићки: *мѡг(а), мѡм(е)*;

2) шумад.-војвођ. дијал. — као у тршићком;

3) новопазарски говор — као у сјеничком;

4) кос.-рес.-дијал.: *мѡга*.

58. Присвојна заменица 3. л. јдн. ж. р. гласи:

1) источнохерцеговачки дијал.:

а) сјенички: *њѡна = њѡјзѡн, -ина, -о*;

б) тршићки: *њѡн = њѡзѡн*;

2) у већини говора шумад.-војвођ. диј. је: *њѡнѡг = њѡне = њѡзѡн*, а у гружанском борачком: *њѡн = њѡзѡн*;

3) новопазарски говор — као у сјеничком;

4) кос.-рес. дијал.: *њѡјан — њѡјнога*;

5) призренско-тимочки дијал.: *њѡјан, њѡјна*.

59. О осталим карактеристичним појавама у вези са заменичким акцентом постоје ова обавештења:

1) источнохерцеговачки дијал.:

а) сјенички: *чијѡга, чијѡму*;

б) тршићки: *ѡвѡј (ѡвѡј), ѡѡ овог — чијѡ — ѡѡг = ѡѡга*;

2) шумад.-војвођ. дијал.: *ѡвѡј = ѡвѡј (ѡѡ овог = ѡѡ ову) — кѡјѡ — чијѡ — ѡѡга*;

3) новопазарски говор: *ѡвѡ, ѡвѡгѡ, ѡвѡмѡ — којѡ — чијѡ, чијѡга, чијѡму*;

4) косовско-ресавски дијал.: *ѡвѡм Милѡну сѡсѡира — којѡ, кѡга = коѡга = чијѡ, чијѡга — ѡѡга = ѡѡгѡ*;

5) призренско-тимочки дијал.: *ѡвѡј, ѡвѡг, ѡвѡму — којѡга — чијѡ, чијѡга — ѡѡга*.

60. О карактеристичним појавама у вези с акцентом бројева постоје ови подаци:

1) источнохерцеговачки дијал.:

а) сјенички: *јѡдан, јѡднѡг — ѡвѡма (ѡлѡма)*;

б) тршићки: *јѡдан = јѡдѡн, јѡднѡг — ѡвѡма = ѡвѡма — ѡвѡѡ — сѡдмѡ*;

= занели = однели — узел, оиела, узели — сабрало — обавили = не развило — иродал, иродал, исиробало — оишиао = оишиъл, иоиъл (ибиъл), дошла, дошл, дошли.

64. Акцентат глаголског придева трпног може се овако схематски представити:

1) источнохерцеговачки дијал.:

а) сјенички: *једена, уједен, уједена = уједен, уједена — осечена — дубена — гурнуџа — бивен, бивена, -о — иизгра̄н, -а, -о — чийџан, -а, -о — вђен, -а — дан, дана, дано = да̄и, да̄џа, да̄џо — унџа — клџи, клџа, -о = уклџи, -а, -о;*

б) тршићки: *иоливена, добивен, добивена = ддбџи, -а — да̄и, -а, -о — донџен, донџена = дднџи, -а — учињена;*

2) шумадијско-војвођански дијал.: *изједен (Ш) — сечен (Ш), иосечен (К) — вџене, извџене — најџи (М), убијени (М) — кдџана, искојџа (К) — баџан (М) — ндџен (Ш), вђен (Ш) — донџено (М) — ирдсџа (М) — звџану, најзвџа (М), звџана, најзвџа (К) — начџен, начџена (М, К);*

3) новопазарски говор: *једена, иоједен, иоједена — осечена — дубена — гурнуџа — бивен, бивена, -о — иизгра̄н, -а, -о — чийџан, -а, -о — вђен, -а — дан, дана, дано = да̄и, да̄џа, да̄џо — унџа — клџи, клџа, -о = уклџи, -а, -о;*

4) косовско-ресавски дијал.: *изеден (Т) — изддена (К-М) — сечен = сечен (Т) — иучен, иучена — иодна̄џи (Т), бивен, бивена, избивен (Т) — изнџен = изношен (Т) — вђен = виђен (Т) — сџдана (ж. р.) (К-М) — унџа (ср. р. мн.) (К-М), дднџи = донџен, донџена (Т) — начџа (Т) — најбрано (К-М) — учињене (К-М);*

5) призренско-тимочки дијал.: *изедена — исечени — оврџено = овршено, издубено — дџгнуџи — бијено, иокријена, убиџи = = убиџи — искојани, рачеџан — забџано, најиријана, ичујане — роџен — виђен — иредџо, ибзнани — изнџено — закџи, ирокџа (и-рокџи) — сџзвана.*

65. Презентски акцентат може се овако схематски представити:

1) источнохерцеговачки дијал.:

а) сјенички: *ддђем — идџем — једџемо — рџџем = рџкџем — ииресем — живџемо — игра(ј)џу — сџава(ј)џу — иџџемо, дџџемо — закунџем — дднесџем — зовџемо, идзовџемо — имаџемо, ирочџиџам, иознаџемо — избијем — лоџџемо — мџгу (Мусл.: мџгу, мдреш);*

б) тршићки: *нађе = идђџемо — идџем — једџемо, једџу — берџемо — ииресџемо — жури — играју се — кдџам — шеџају се — иџџемо, исиџџе — донџем = дднесџе се — ддзовџем — чџиџаџемо — сјџџемо — бројџемо — ирџлијџе — ломџемо, ирџломџемо — (1. сг.): мџгу = мџжем, (3. пл.): мџгу = = мџжу = мџру — дђу, дђеш, дђџемо, дђџу — неђе, неђџемо;*

4) косовско-ресавски дијал.: *ића̂, ића̂ше, ића̂ше, ића̂мо, ића̂сти̂е* = *ића̂сти̂е, ића̂у* (Т) — *која̂ше* (Т) — *има̂ћа̂* (К-М) — *воља̂ше* (Т), *жеља̂, жеља̂мо* = *жеља̂мо* (Т) — *држа̂ћа, држа̂ће* и *држа̂ше* или *држа̂ћади̂јаше* (у јдн.), *држа̂ћа̂мо, држа̂ћа̂сти̂е, држа̂ћа̂у* или *држа̂ћа̂ди̂јамо* итд. (у мн.) (Т) — *бе̂а, бе̂а, бе̂а, бе̂амо, бе̂аси̂е, бе̂ау* = *бе̂а̂ди̂ја, бе̂а̂ди̂је, бе̂а̂ди̂јамо, бе̂а̂ди̂јаси̂е, бе̂а̂ди̂ју* (*бе̂а̂ћа̂у, бе̂а̂ћа̂ју*) (Т);

5) призренско-тимочки дијал.: *вла̂чеше* — *и̂деше* — *мо̂жеше* (3. јдн.) — *и̂ереше* — *чу̂јеше* — *ка̂зеше* — *и̂еваше* — *зна̂јеше, не зна̂еу* — *ко̂јајемо* — *ја има̂ше* — *вд̂еше* — *вел̂еше* = *веле̂ше, учеше* — *живе̂ше* = *живе̂ше* — *вол̂еше* — *држ̂еше* — *ја бе̂, бе̂ше* (1, 2, 3. јдн.), *бе̂(с)мо, бе̂си̂е, бе̂у*.

67. Императивски акценат може се овако схематски представити:

1) источнохерцеговачки дијал.:

а) сјенички: *за̂ил̂ети̂и* — *и̂ди* — *и̂д̂чи, за̂узми* — *з̂ови* — *р̂дни* — *в̂ди, в̂ди̂ти̂е* — *ви̂кни, ви̂кни̂ти̂е* — *ска̂чи, ска̂чи̂ти̂е* — *и̂еша̂чи̂ти̂е* — *в̂ди, в̂димо* — *чи̂и̂а̂(ј), чи̂и̂а̂(ј)и̂е*;

б) тршићки: *и̂ди, и̂ди̂ти̂е*;

2) шумадијско-војвођански дијал.: *и̂ди* (II) = *и̂ди, не̂ иди* = *не̂ иди* (III) — *у̂зми, за̂узми* (II) — *и̂р̂чи, и̂д̂ир̂чи* (II);

3) новопазарски говор: *и̂л̂ети̂и, о̂и̂л̂ети̂и* — *и̂ди* — *р̂дни* — *в̂ди* — *в̂ди̂ти̂е* — *ви̂кни, кр̂е̂ни̂ти̂е* — *ска̂чи, ска̂чи̂ти̂е* — *и̂еша̂чи, и̂еша̂чи̂ти̂е* — *в̂ди, в̂димо* — *чи̂и̂а̂(ј), чи̂и̂а̂(ј)и̂е*;

4) косовско-ресавски дијал.: *ун̂еси* (К-М) — *и̂ти̂е* (К-М) — *чи̂ни* (К-М) — *ди̂и̂ти̂е* (Т) — *оба̂ли* (Т) — *ичу̂ја̂ј* (Т);

5) призренско-тимочки дијал.: *дон̂есе̂ти̂е, и̂он̂есе̂ти̂е, — и̂ди, и̂д̂ети̂е* — *и̂рек̂р̂си̂ети̂е, чи̂не̂ти̂е* — *и̂ом̂ле̂ти̂е* = *и̂у̂и̂и̂ети̂е* (*и̂у̂и̂и̂ети̂е*), *у̂дри* — *ма̂не̂ти̂е* — *иска̂че̂ти̂е* — *и̂ла̂и̂ети̂е* = *и̂ла̂и̂ети̂е* — *и̂ег̂ље̂ти̂е* — *има̂јмо* — *и̂р̂че̂ти̂е*.

Берислав М. Николић